

היום נלמד בעזרת ה':

בבא קמא דף כח

ת"ש: שור שעלה על גבי שור אחר להורגו, ובא בעל השור התחתון ושמט את שורו ומחמת כך נפל השור העליון ומת, פטור. ע"כ הברייתא.

מאי לאו: לכאורה הברייתא עוסקת במקרה שהשור העליון היה שור מועד, שאם בעל השור התחתון לא היה שומט את שורו והוא היה נהרג הוא לא היה מפסיד כלום, לפי ששור מועד משלם נזק שלם, ולמרות כך הוא פטור כיון שמותר היה לו לשמוט את שורו, א"כ מוכח שאדם עושה דין לעצמו (= ששמט את שורו ובכך נהרג השור העליון) גם במקום שאין לו הפסד!

דחיה: לא, בתם דאיכא פסיא: מדובר שהשור העליון היה שור תם, שאם בעל השור התחתון לא היה שומט את שורו אלא הולך לבית דין, בינתיים שורו היה נהרג והוא היה מקבל רק חצי נזק, ולכן היה מותר לו לעשות דין לעצמו ולשמוט את שורו, אבל במקום שאין לו הפסד אסור לו לעשות דין לעצמו.

קושיא: אי הכי אימא סיפא: והרי בסיפא של הברייתא נאמר - אם הוא דחף את השור העליון ומחמת כך הוא נפל ומת, חייב. ע"כ הסיפא. ואם מדובר בשור תם מדוע חייב והרי יש לו הפסד?

תירוץ: שהיה לו לשמטו: היה עליו לשמוט את שורו ולא לדחוף את השור העליון.

תא שמע: הממלא את חצר חברו בכדים, בעל החצר משבר את הכדים ויוצא, ומשבר ונכנס. מוכח שאדם עושה דין לעצמו גם במקום שאין לו הפסד (= שהרי לא יפסיד כלום אם ילך לתובעו בבית דין, ואף שלא יוכל לצאת ללא שישבור את הכדים, אבל הרי מותר לו גם לשבר ולהיכנס).

ר"נ בר יצחק דוחה: מדובר שזה שהניח שם את הכדים טוען שזו החצר שלו, ובעל החצר צריך לצאת מביתו וללכת לתובעו בבית דין, וכן צריך להיכנס לביתו כדי להביא שטר שהוא קנה את החצר ולהראותו לבי"ד, ונמצא שיש כאן הפסד, שאם

לא ישבר את הכדים לא יוכל ללכת לבית דין להראות להם את השטר. (וראה תוס' ד"ה משבר ויוצא).

ת"ש: עבד עברי שדינו לצאת לחירות לאחר שש שנים, אלא שהוא רצה להישאר עבד ועל כן אדונו רצע את אזנו וכעת דינו לעבוד עד היובל, וכשהגיע היובל הוא לא רצה לצאת ורבו הפציר בו לצאת והוא לא שמע בקולו ולכן רבו חבל בו ועשה בו חבורה, הדין הוא שרבו פטור, שנאמר **"וְלֹא תִקְחוּ כֹפֶר לְנוֹס אֶל עֵיר מִקְלָטוֹ לְשׁוּב לְשִׁכְתּוֹ בְּאֶרֶץ עַד מוֹת הַכֹּהֵן"**, ודורשים "לא תקחו כופר לשב" דהיינו למי שרוצה לשוב לקלקולו ולהיות עבד. מוכח שאדם עושה דין לעצמו (= חבל בעבד) גם במקום שאין לו הפסד.

דחייה: **הכא במאי עסקינן:** מדובר כאן בעבד גנב, ונמצא שיש כאן הפסד לאדון אם הוא ישאר אצלו.

קושיא: **עד האידינא לא גנב, והשתא גנב?** וכי עד היום הוא לא גנב ורק כעת כשרבו רוצה להוציאו לחירות הוא פתאום נהיה גנב?

תירוץ: **עד האידינא:** עד היום הוא פחד מרבו ולכן לא גנב, אבל כעת כשהוא משתחרר כבר אינו מפחד מרבו וגונב.

ר"נ בר יצחק מתרץ: מדובר בעבד שרבו מסר לו שפחה כנענית, שכל עוד הוא עבד היא מותרת לו, אבל כעת לאחר שיצא לחירות היא אסורה לו ומותר לרבו להלקותו כדי להפרישו מאיסור (שהרי הוא לא עושה כאן דין לעצמו אלא כדי להפרישו מאיסור).

ת"ש: למדנו במשנתנו - המניח את הכד ברה"ר ובא אחר ונתקל בה ושברה פטור. משמע שדווקא אם נתקל בו פטור אבל אם שברו בכוונה חייב, ולעיל (כז): העמיד רב את המשנה בממלא רה"ר כולה חביות, א"כ מוכח שאדם לא עושה דין לעצמו אפילו במקום הפסד (= שאינו יכול לעבור).

דחייה: **אמר רב זביד:** באמת כוונת המשנה שאפילו אם הוא שבר בכוונה פטור, והמשנה כתבה 'נתקל' אגב הסיפא, שבסיפא נאמר 'ואם הוזק בה, בעל החבית חייב בנזקו', שזה שייך דווקא אם נתקל בה, אבל אם שבר בכוונה בעל החבית פטור, לפי שהוא הזיק את עצמו.

ת"ש: למדנו בברייתא - נאמר בתורה "כי ינצו אנשים יחדו איש ואחיו וקרבה אשת האחד להציל את אישה מיד מכהו ושלחה ידה והחזיקה במבשיו. **וקצתה את כפה לא תחוס עינך**", דהיינו שעליה לשלם ממון לאותו אדם שביישה אותו. ולכאורה מדובר באופן שלא יכלה להציל את בעלה ע"י דבר אחר ונמצא שעשתה כדיו, ומכך שבכל זאת חייבת מוכח שאדם לא עושה דין לעצמו ואפילו במקום הפסד (= שבעלה מוכה).

דח"ה: **לא:** מדובר שהיא יכולה להציל את בעלה ע"י דבר אחר ונמצא שלא עשתה כדיו, אבל באמת אם אינה יכולה להצילו ע"י דבר אחר פטורה.

קושיא: **אי הכי:** א"כ מדוע הסיפא של הברייתא הנ"ל אומרת שהפסוק "ושלחה ידה" בא למעט מקרה אחר של שליח בית דין שבייש שפטור על הבושת, והרי אפשר לחלק במקרה הזה עצמו - שהפסוק מדבר במקרה שיכולה להציל ע"י דבר אחר ולכן חייבת בושת, אבל אם אינה יכולה להציל ע"י דבר אחר הפסוק ממעט שפטורה.

תירוץ: **ה"נ (= הכי נמי) קאמר:** באמת זו כוונת הברייתא - הפסוק מחייב באופן שיכולה להציל את בעלה ע"י דבר אחר, אבל אם אינה יכולה להצילו ע"י דבר אחר נעשית ידה כמו שליח בית דין שפטור על הבושת ולכן גם היא פטורה.

ת"ש: אדם שהיתה לו שדה, ובני רשות הרבים היו עוברים באמצע שדהו (= דהיינו שהם כבר הוחזקו לעבור שם, או שהוא נתן להם רשות), הלך בעל השדה ונטל את הדרך הזאת לעצמו ונתן להם דרך אחרת בקצה שדהו, הדיון הוא שהדרך החדשה שנתן להם שייכת להם, אבל את מה שנטל מהם עליו להחזיר להם, ונמצא שהפסיד.

ואי אמרת וכו': ואם אדם עושה דין לעצמו, שיקח מקל וישב בדרך הישנה (שנטל מהם) ולא יתן לאף אחד לעבור שם, שהרי אמרת שהדרך החדשה שנתן להם שייכת להם וא"כ נמצא שהוא עשה כדיו שנתן להם דרך חילופית, ומכך שאין הדיון כן מוכח שאין אדם עושה דין לעצמו ואפילו במקום הפסד.

דח"ה: **אמר רב זביד:** הטעם הוא משום גזירה, שאנו חוששים שמא הוא יתן להם דרך אחרת מעוקלת ועקומה במקום הדרך הישרה שהיתה להם, ונמצא שלא עשה כדיו.

רב משרשיא אמר: מדובר במקרה שהוא נתן להם דרך עקלתון, אבל באמת אם יתן להם דרך ישרה מה שעשה עשוי. [נבזה הוא חולק על רב זביד, שלדעת רב זביד בכל מקרה הוא מפסיד משום הגזירה הנ"ל].

רב אשי אמר: כשהוא נותן להם דרך מן הצד אפילו אם היא דרך ישרה היא נחשבת ל'עקלתון', לפי שהיא קרובה לאותם שגרים סמוך לאותו צד אבל רחוקה לאותם שגרים בצד השני וכעת עליהם להקיף את כל סביבות השדה, ואילו כשהיא היתה באמצע השדה לא היה עליהם להקיף כל כך.

קושיא על התירוץ: **אי הכי:** א"כ מדוע אינו יכול לומר להם 'קחו בחזרה את הדרך הישנה שהיתה לכם, ותחזירו לי את הדרך החדשה שהבאתי לכם'?

תירוץ: **משום דרב יהודה:** שאמר מיצר (= דרך) שהחזיקו בו רבים אסור לקלקלו, וכיון שהרבים כבר החזיקו בדרך החדשה אסור לו לקחת אותה בחזרה.

ת"ש: בעל הבית שהניח פאה (= מצוה מן התורה שהקוצר שדהו צריך להשאיר מעט לעניים) מצד אחד של שדהו, ובאו העניים ונטלו פאה מצד אחר של השדה, הדין הוא שזה וזה פאה והם שייכים לעניים. ואם אדם עושה דין לעצמו במקום הפסד (= הוא מפסיד את הפאה שבצד הראשון) שיקח מקל וישב בצד הראשון ולא יתן לעניים לקחת משם פאה (= שהרי הם כבר לקחו בצד השני), אלא מוכח שאדם לא עושה דין לעצמו ואפילו במקום הפסד.

דחיה: **אמר רבא:** באמת העניים לא יכולים לקחת משם פאה אלא זה שייך לבעל הבית, וכוונת הברייתא שאף החלק הראשון פטור ממעשר כדין פאה הפטורה ממעשר, לפי שכבר הפקיר את זה לשם 'פאה', ואף שחוזר וזוכה בה פטורה ממעשר.

כדתניא: וכפי שלמדנו בכרייתא - המפקיר את כרמו ולמחרת בבוקר קם ובצר את הענבים שבכרם, זכה בכרם בחזרה. ולכן לגבי פרט עוללות שכחה ופאה הוא חייב משום שיש לימוד מיוחד בכל אחד מהם שאפילו אם הפקירם חייבים (= הלימוד הוא שנאמר 'תעזוב' יתירא, ויבואר לקמן בדף צד.), אבל לגבי מעשרות הוא פטור משום שהפקר פטור ממעשרות. וכמו כן בעניינינו - זה שנתן פאה מצד אחד ונטלו עניים מצד אחר הרי הוא פטור ממעשרות בחלק הראשון, שהרי הפקירו וחזר וזכה בו.

משנה: והחלק אחד במים או שלקה בחרסיה (כגירסת המשניות): עבר אדם והחליק במים שהיו בתוך הכד, או שניזוק בשברי החרס של הכד.

גמרא: אמר רב יהודה אמר רב: מה שאמרה המשנה 'והחלק אחד במים' לא מדובר שהוא ניזוק בגופו מההחלקה - כי אז היה בעל הכד פטור, משום שרכ סוכר שכל מה שחייבה התורה על בור שהזיק אדם או בעל חי - זה על ההבל של הבור שהזיק (האוויר העכור שבתוך הבור), אבל לא על החבטה שנחבט הניזוק בבור, כי הקרקע היא זו שהזיקה והבור היה רק הגורם העקיף והמסייע לנזק ו'גרמא בניזיקין פטור'.

אלא מדובר שבגדיו התלכלכו וניזוקו, וחייב לשלם על הבגדים. ואין החיוב מדין 'בור' שהרי בור פטור על היזק בגדים כנאמר 'שור ולא אדם חמור ולא כלים', אלא החיוב הוא מדין 'שור' דהיינו מדובר שבעל הכד לא הפקיר את המים וממילא המים הם 'ממונו' של בעל הכד שהזיק (בדומה לשורו שהזיק). ורב לשיטתו שחייב על 'בור' דוקא כשהפקיר אותו, אבל אם לא הפקיר אותו חייב עליו מדין 'שור'.

כי אמריה קמיה דשמואל: ממשיך רב יהודה ואומר שכאשר אמר את דברי רב לפני שמואל, שמואל חלק עליהם:

משום שהרי החיוב בבור הוא דוקא על 'שור ולא אדם חמור ולא כלים', ואבנו סכינו ומשאו שהניחן ברשות הרבים והזיקו - למדנו מ'בור' שחייב עליהם (לעיל בדף ו'), והיינו שהם נחשבים ל'בור'. ואמנם לגבי אדם יש חילוק בין מיתה לנזק - שכל מה שפטור בבור זה דוקא על מיתה של האדם ואילו על נזק חייב לשלם, אבל לגבי כלים אין חילוק בין מיתה לנזק משום שה'נזק' של הכלים זו 'המיתה' שלהם, והתורה פטרה כלים בבור, ואם כן פטור בכל מצב.

נמצא שאדם ששפך מים ברה"ר פטור על הכלים שניזוקו במים. וממילא אי אפשר לפרש את דברי המשנה 'והחלק אחד במים' שבגדיו ניזוקו במים. אלא מדובר שהאדם החליק במים וגופו ניזוק מהחבטה בקרקע, וחייב, כי שמואל חולק על רב וסובר שהתורה חייבה ב'בור' על ההבל וכל שכן על החבטה.

ורב הני מילי וכו': רב עונה לשמואל: כל מה שהתורה חייבה ב'בור' זה דוקא כשהפקיר אותו, אבל כאן מדובר שלא הפקיר את המים ולכן הם לא בור אלא 'שור' וחייב על הכלים שניזוקו. וכנ"ל.

אבל שמואל חולק וסובר שחייב על 'בור' גם כשלא הפקיר אותו (כגון שהפקיר את רשותו ולא הפקיר את בורו), ואם כן המים הם 'בור' ולא 'שור', ובבור הרי פטור על כלים (כנאמר 'חמור ולא כלים') ואם כן פטור על הנזק שנגרם לבגדים. וכנ"ל.

מתיב רב אושעיא נפל וכו': הברייתא עוסקת בכלים שנפלו לבור. הגמרא עוצרת באמצע הברייתא ומקשה: '**אדרבא מה דומה לזה וכו':** כלומר וכי בור דומה לאבנו סכינו ומשא? להיפך אבנו סכינו ומשא דומים לבור, שהרי בור מפורש בתורה ואילו הם נלמדים ממנו. אלא מתקנת הגמרא את הגירסא: 'מאי דומה לזה - אבנו סכינו וכו'.

ועכשיו ממשיכה הברייתא: '**לפיכך אם הטיח צלוחיתו באבן חייב:**' כלומר אם נתקל אדם באבן ונשברה צלוחיתו מהאבן, חייב בעל האבן לשלם. עד כאן הברייתא. והיא קשה גם על רב וגם על שמואל.

רישא קשיא לרב: כי הברייתא אומרת שאבנו סכינו ומשא דומים לבור, ולכאורה אפילו כשלא הפקיר אותם. והרי לדעת רב אם לא הפקיר את הבור הוא נחשב ל'ממונו' דהיינו ל'שור' ולא ל'בור'.

וסיפא קשיא לשמואל: כי הברייתא אומרת שאם נתקל באבן חייב בעל האבן לשלם על הצלחת. והרי האבן נחשבת כ'בור', ולדעת שמואל גם אם לא הפקיר את הבור יש לו דין 'בור', ואם כן צריך להיות פטור על הכלים דהיינו על הצלחת.

ולטעמין תיקשי לך וכו': ולדברך המקשן גם קשה. כלומר בכל מקרה דברי הברייתא סותרים זה את זה: ברישא כתוב שפטור על הכלים, ואילו בסיפא כתוב שחייב על הכלים.

אלא רב מתרץ את הברייתא לשיטתו ושמואל מתרץ אותה לשיטתו.

רב מתרץ לטעמיה: אבנו סכינו ומשא דומים לבור דוקא כשהפקיר אותם ואז פטור על הכלים, אבל כשלא הפקיר אותם הם 'ממונו שהזיק' וחייב על הכלים, וזו כוונת הברייתא בסיפא: לפיכך שלא הפקיר את האבן - אם נתקל בה אדם ושבר את הכלי, חייב על הכלי.

ושמואל מתרץ לטעמיה: זכרי הבריייתא בסיפא הם אליבא דרבי יהודה הסובר שחייב על כלים בכור. ולכן מכיון שאבנו סכיננו ומשאו הם כבור - לפיכך לדעת רבי יהודה אם נתקל באבן ונשברה צלוחיתו חייב.

א"ר אלעזר לא שנו: מה שאמרה הבריייתא ש'אם הטיח צלוחיתו באבן חייב' - דוקא כשהאדם נתקל באבן והצלוחית התנפצה על האבן, אבל אם האדם נתקל בקרקע והצלוחית התנפצה באבן - פטור בעל האבן, כי הקרקע היא זו שגרמה לצלוחית להישבר ולא האבן.

ואם כן הבריייתא סוברת 'כמאן?' 'דלא כרבי נתן'.

לקמן (דף נג,א) נחלקו רבנן ורבי נתן בשור שדחף שור אחר לבור מי חייב בנזק. לדעת תנא קמא בעל השור הדוחף חייב, ולדעת רבי נתן השור והבור שניהם שותפים בנזק, ולכן כאשר אין אפשרות לגבות את כל הנזק מאחד משלים השני את תשלום הנזק (עיין שם בגמרא). לענייננו, כשהאדם נתקל בקרקע והצלוחית התנפצה באבן - לדעת תנא קמא רק הקרקע 'אשמה' ולכן בעל האבן פטור, ואילו לדעת רבי נתן הקרקע והאבן שניהם אשמים, ומכיון שאי אפשר לגבות חצי מהנזק מהקרקע גובים את הכל מבעל האבן.

לפי זה יוצא שהבריייתא חולקת על רבי נתן.

איכא דאמרי: רבי אלעזר מבאר את הבריתא שאפילו אם נתקל בקרקע - חייב בעל האבן וכדעת רבי נתן.

*

למדנו במשנה: נשברה כדו ברה"ר והוחלק אחד במים וכו' רבי יהודה אומר במתכוין חייב באינו מתכוין פטור.

היכי דמי מתכוין: איך מדובר?

במתכוין להורידה למטה מכתיפו: הוא התכוין להוריד את הכד מכתיפו ולהניחו בארץ, אך הוא נתקל והכד נפל ונשבר, וכתוצאה מכך נתקל אדם בשברים של הכד וניזוק - בעל הכד חייב. כי היה מוטל עליו להיזהר שלא להיתקל, ואם הוא נתקל הוא נחשב כ'פושע'.

אמר ליה אביי: אם כן רבי מאיר החולק על רבי יהודה (כלומר תנא קמא במשנה, שהרי 'סתם משנה רבי מאיר היא') וסובר שאפילו אם לא התכוין חייב - נמצא שהוא מחייב אפילו אם הכד חרס התפורר מאליו בעודו מחזיק אותו בידו ונשאר לו ביד רק 'האוזן' (= הידית) של הכד, בכל אופן חייב?

אמר ליה: אכן. הקשה לו: מדוע? הרי הוא אנוס, ולמדנו מנערה המאורסה שנאנסה, שהיא פטורה מעונש כי 'עונש רחמנא פטריה'.

וכי תימא: ואם תרצה לחלק ולומר שהתורה פטרה באונס רק מעונש מוות (כמו בנערה המאורסה), אבל לגבי נזיקין חייב גם באונס - אי אפשר לומר כן כדלהלן:

והתניא נשברה כזו ולא סלקו: הוא לא סילק את השברים של הכד מרה"ר, ומישהו ניזוק מהשברים - נחלקו בזה רבי מאיר וחכמים (ומחלוקתם תתבאר לקמן). ומודים חכמים לרבי מאיר שאם הניח דבר על הגג והוא נפל ברוח מצויה שהוא חייב, ומאידך מודה רבי מאיר שאם הוא נפל ברוח שאינה מצויה הוא פטור כי הוא אנוס. ואם כן לכו"ע אפילו לגבי נזיקין פטור באונס.

ולכן אביי מפרש את המחלוקת של רבי מאיר ורבי יהודה במשנתנו באופן אחר.